

การบูรณาการการเรียนการสอนกับการสื่อสารเพื่อใช้ประโยชน์ งานวิจัย: “ส้มโอโมเดล”

นิษฐา หรุ่นเกษม

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร บางเขน กรุงเทพมหานคร 10220

ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: nitta@pnru.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสื่อเพื่อการสื่อสารผลงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรื่องส้มโอในพื้นที่จังหวัดนครปฐม โดยบูรณาการกับกระบวนการเรียนการสอนสาขาวิชานิเทศศาสตร์แบบ “ส้มโอโมเดล” โดยใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการในการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ 2) ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ และ 3) ขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่มหลัก คือ ทีมวิชาการ ทีมชุมชน และ ทีมนักศึกษา สำหรับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ทีมวิชาการ ใช้วิธีการเจาะจงโดยเลือกจากอาจารย์ผู้สอนในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่มีภาระงานสอนกับนักศึกษาสาขาวิชา

นิเทศศาสตร์ชั้นปีที่ 3 จำนวน 10 ท่าน ใน 10 รายวิชา 2) ทีมชุมชน ใช้วิธีการแนะนำผู้ให้ข้อมูลหลักแบบอ้างอิงต่อ ได้แก่ เกษตรกรเจ้าของสวนส้มโอพื้นที่เทศบาลเมืองไรซิง (สวนส้มโอเกาะลัดอีแท่น) และปราชญ์ส้มโอ และ 3) ทีมนักศึกษาเจาะจงเลือกจากนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ชั้นปีที่ 3 จำนวน 7 กลุ่ม เฉพาะในรายวิชาที่ผู้วิจัยรับผิดชอบหลัก ผลการพัฒนาสื่อเพื่อการสื่อสารผลงานวิจัยของ สกว. เรื่องส้มโอในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ทำให้ได้สื่อเพื่อใช้สื่อสารในการแก้ปัญหาและการพัฒนาในพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นด้วยความรู้จากผลงานวิจัย จากนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ จำนวน 7 กลุ่ม และมีสื่อประเภทต่างๆ ที่ผลิต ประกอบด้วย อินโฟกราฟิกส์ หนังสือการ์ตูนเล่มเล็ก การ์ตูนแก้ว หนังสือโปสเตอร์ การ์ดโปสเตอร์ โปสเตอร์ ภาพคอมเมนต์ทางไลน์ สปอตวิทยุ สปอตโทรทัศน์ และคลิปวิดีโอออนไลน์ ผลการประเมินคุณภาพสื่อและประโยชน์กับชุมชนพื้นที่ที่เข้าร่วมกิจกรรมพบว่า กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์มีความพึงพอใจในสื่อเนื่องจากสื่อส้มโอโมเดลสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง นอกจากนั้นแล้วกระบวนการเรียนรู้แบบส้มโอโมเดลยังส่งผลต่อความรู้ ความสามารถ และทักษะของนักศึกษาและความพึงพอใจต่อกระบวนการเรียนการสอนแบบ “ส้มโอโมเดล”

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ส้มโอโมเดล การบูรณาการการเรียนการสอน

The Integrated Teaching and Communication for Research Utilizing: The “Pomelo Model”

Nitta Roonkaseam

Communication Arts Program, Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand 10220

Corresponding author's E-mail: nitta@pnru.ac.th

Abstract

This research project aims to develop media for local community's development and problem solving in Nakhon Pathom with the information from Thai Research Fund's (TRF) research database and integrate such information and media in the Pomelo model. The methodology used in this project is participatory communication with 3 stages, including 1) the pre-development stage of the media, 2) the media development stage, and 3) the post-media development stage. The research population covered 3 groups of stakeholders: the academic team, the community team, and the student team. The samples of the academic

team were chosen using a selective approach from the lecturers in the field of Communication Arts, Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, consisted of 10 lecturers. For the community team, the researchers applied the snowball sampling technique to identify the sample group, consisted of the Pomelo gardeners in the area of Rai Khing municipality and the knowledgeable people in the community. For the student team, a purposive method was used in the researcher's classes for the third year students, consisted of 7 groups. The development of the media to communicate TRF's research in Nakhon Pathom can be summarized that the media have been developed by the students in various forms such as infographics, comic books, pop-up cards, posters, comment picture for Line and Instagram, radio spot, TV spot and online video clips. The evaluation of the media quality and benefits for the community suggests that the users are satisfied with the media because it can be used in the community. In the learning process of the Pomelo model, the students also improved their knowledge and skills, and were satisfied.

Keywords: Communication for research utilizing, Pomelo model, Integrated teaching

บทนำ

พันธกิจในการสนับสนุนการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) คือ การสร้างองค์ความรู้ นโยบาย นวัตกรรม และสร้างนักวิจัย ระบบวิจัย และองค์การวิจัยของประเทศ งานวิจัยดังกล่าวมีทั้งการสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการ องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน สังคมและท้องถิ่น ทั้งนี้การดำเนินงานของ สกว. ได้ขยายสู่การบริหารจัดการการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และขยายผลสู่ชุมชน ท้องถิ่น สังคม และอื่นๆ เพื่อให้องค์ความรู้นั้นเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างแท้จริงและอย่างยั่งยืน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2558)

การสื่อสารนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่ผลงานวิจัย เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และขยายผลเพื่อพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อสารความรู้จากงานวิจัยของ สกว. ร่วมกับสถาบันการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ ซึ่งผลที่ได้ในโครงการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุมชนและพื้นที่” นอกเหนือจากเรื่อง การสื่อสารแล้วยังส่งผลต่อการสร้างคนหรือนักศึกษานิเทศศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยด้วยเช่นกัน (ทิพย์พร เอี่ยมเรไร, 2558)

พ.ศ. 2559 สกว. ประกาศรับข้อเสนอโครงการวิจัย “การสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุมชนและพื้นที่ ประจำปี 2559” โดยวัตถุประสงค์ในการประกาศทุนคือ การผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์จากความเข้าใจและการตีความผลงานวิจัยของ สกว. และเกิดการพัฒนาการเรียนการสอนในสาขาวิชาการผลิตสื่อ โดยเฉพาะผลที่เกิดจากตัวผู้เรียนและผู้สอน ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่ สกว. ให้การสนับสนุนและสามารถพัฒนาเป็นสื่อ พบว่า งานวิจัยในประเด็นสัโม เป็นงานที่แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารจะเข้ามามีบทบาทสำคัญ ทั้งต่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และการขยายผลองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย และเกิดการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ได้เป็นอย่างดี (พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ, 2552; พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ 2553 (ก); พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ 2553 (ข); นงนุช อังยุธิกุล และ สุวรรณ สายรวมญาติ, 2555)

ทั้งนี้ จากการทบทวนงานวิจัยข้างต้นที่ สกว. ให้การสนับสนุนในประเด็นของสัโม พบว่างานวิจัยที่น่าสนใจเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกับการสื่อสารความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย มีลักษณะความเชื่อมโยงตลอดเส้นทางของห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ในการผลิต ดังนี้ กระบวนการผลิต ปัจจัยสนับสนุนการผลิต และการตลาด เมื่อวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อุปทาน พบว่าผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ผลิตหรือเกษตรกรผู้ปลูกสัโม ผู้จัดจำหน่ายหรือผู้ค้าผลิตภัณฑ์สัโม (ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าปลีก ผู้ส่งออก) และผู้บริโภค

สัโม และควรมีการดำเนินการสื่อสารผลงานวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการปัญหาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) **ขั้นตอนการผลิต** สภาพการณ์ปัจจุบัน คือ เกษตรกรผู้ปลูกสัโมยังขาดชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสัโมอย่างเพียงพอและตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการ ปัญหาข้อนี้เป็นเรื่องของสื่อและสาร ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของสื่อบุคคล ผลการวิจัยระบุว่า เจ้าหน้าที่การเกษตรมีไม่เพียงพอในการลงพื้นที่เพื่อสื่อสารความรู้กับเกษตรกรโดยตรง สื่อสนับสนุนมีไม่เพียงพอ การฝึกอบรมและหัวข้อที่ไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกสัโม ขาดชุดความรู้ที่เกี่ยวข้อง

2) **ขั้นตอนการบริโภค** สภาพการณ์ปัจจุบัน คือ ผู้บริโภคสัโมขาดความมั่นใจในความเป็น “ของแท้” โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนครปฐม เนื่องจากผลวิจัยระบุว่า ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมมีการวางจำหน่ายสัโมจากจังหวัดอื่นๆ ซึ่งเป็นการปลอมปนสัโม ส่งผลกระทบต่อความมั่นใจของผู้บริโภค

การวิเคราะห์ประเด็นสัโมของพื้นที่จังหวัดนครปฐมในงานวิจัยข้างต้น ทั้งในขั้นตอนการผลิตและขั้นตอนการบริโภค พบว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย และขยายผลองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มที่สำคัญ ได้แก่

1) **กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกสัโม** เพื่อให้ได้ความรู้ที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการสำหรับการนำมาใช้งาน ซึ่งหากมีการสื่อสารความรู้ดังกล่าว นอกจากจะส่งผลต่อตัวเกษตรกรผู้ใช้ความรู้แล้วยังส่งผลต่อผลผลิตสัโมที่มีคุณภาพ ตลอดจนการ ลด/ละ/เลิกการใช้สารเคมีในการเกษตรได้

2) **กลุ่มผู้บริโภคสัโม** การสื่อสารความรู้จากงานวิจัยจะส่งผลต่อการเพิ่มการบริโภคสัโม เนื่องจาก “สินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาดและมีความน่าเชื่อถือในเรื่องคุณภาพ”

การสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยของ สกว. โดยเลือกองค์ความรู้จากผลการวิจัยในประเด็นสัโม เพื่อออกแบบและพัฒนาสื่อเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทั้งกระบวนการพัฒนาสื่อ กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและพื้นที่ มีความสอดคล้องกับการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการเรียนการสอนแบบ PBL (Problem-based learning) หรือการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ที่สามารถเปลี่ยนแปลงห้องเรียนให้เป็นห้องคิดและห้องเรียนรู้ ส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถและทักษะในด้านต่างๆ ของนักศึกษา รวมถึงการกระตุ้นความรู้เดิมและเพิ่มความรู้ใหม่ ดังที่ผู้วิจัยได้พบคุณูปการของการเรียนการสอนในรูปแบบนี้ในงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ด้วยการเปลี่ยนห้องเรียนให้เป็นห้องคิด” (นิษฐา หรุ่นเกษม, 2558) หรือกระบวนการเรียนการสอนที่นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยการลงพื้นที่

เก็บข้อมูลจากชุมชนในงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน: กรณีศึกษาโฮมสเตย์บ้านจำรุง จังหวัดระยอง” ที่สามารถพัฒนาศักยภาพนักศึกษาได้จริง (นิษฐา หุ่นเกษม และคณะ, 2558) หรือจากงานวิจัยของ ศุภมณฑา สุภานันท์ (2559) ที่พบว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการ และการเรียนรู้แบบมีโครงงานเป็นฐาน (Project-based learning) โดยใช้โจทย์การเรียนรู้จากพื้นที่จริง เป็นความท้าทายในการเรียนรู้อย่างมาก ทั้งครู ผู้เรียน และชุมชนจะได้มีปฏิสัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องรอบตัวที่ก่อให้เกิดความรู้ และเป็นการเชื่อมต่อการเรียนรู้กับพื้นที่ชุมชนและสังคมมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยนี้จึงมุ่งหมายที่จะผนวกการเรียนรู้ในชั้นเรียนเพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ส่งผลต่อการพัฒนาสื่อและประยุกต์ใช้การสื่อสารหลากหลายรูปแบบ เพื่อสื่อสารคุณค่าและการใช้ประโยชน์ของงานวิจัยในชุมชนและพื้นที่ และมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสื่อเพื่อสื่อสารผลงานวิจัยของ สกว. ประเด็นเรื่องส้มโอในพื้นที่จังหวัดนครปฐม โดยบูรณาการกับกระบวนการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์แบบ “ส้มโอโมเดล”

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

ส้มโอของจังหวัดนครปฐมได้รับความเสียหายจากสถานการณ์อุทกภัย ในปี พ.ศ. 2554 ตั้งแต่วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2554 และถูกประกาศเป็นเขตประสบภัยพิบัติน้ำท่วมซึ่งสวนส้มโอราว 2 เดือน ทำให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ จากสถานการณ์นี้พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอต้องการความช่วยเหลือ นอกเหนือจากเรื่องเงินคือ ปุ๋ยสูตรต่างๆ ต้นพันธุ์ส้มโอ การปรับสภาพพื้นที่ เมล็ดพันธุ์ผัก อุปกรณ์ทางการเกษตร การหารายได้ช่วงไม่มีผลผลิต และการทำคันกั้นน้ำรอบพื้นที่ อย่างไรก็ตาม แม้จะประสบปัญหาอุทกภัยร้ายแรง ผู้ปลูกส้มโอเกือบทั้งหมดยังคงสู้ต่อ โดยจะประกอบอาชีพสวนส้มโอนี้ต่อไป (นางนุช อังยุธิกุล และ สุวรรณสา สยรรวมญาติ, 2555)

ปัญหาจากอุทกภัยที่ส่งผลกระทบต่อแปลงปลูกและผลผลิตส้มโอในช่วงต้นนั้นได้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอมีความต้องการข้อมูล โดยเฉพาะองค์ความรู้เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพสวนส้มโอต่อไปได้ จากการทบทวนงานวิจัยของ สกว. พบว่า มีงานวิจัยที่น่าสนใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการจัดการปัญหาที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) **ขั้นตอนการผลิต** สภาพการณ์ปัจจุบัน คือ เกษตรกรผู้ปลูกส้มโออย่างขาดชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตส้มโออย่างเพียงพอและตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการ ปัญหาข้อนี้เป็นเรื่องของการสื่อสารโดยตรง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของสื่อบุคคล ผลวิจัยระบุว่าเจ้าหน้าที่การเกษตร (สื่อบุคคล) ไม่เพียงพอในการลงพื้นที่เพื่อสื่อสารความรู้กับเกษตรกรโดยตรง สื่อสนับสนุน (สื่อเฉพาะกิจเพื่อ

ให้ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตส้มโอ) มีไม่เพียงพอ การฝึกอบรม (สื่อกิจกรรม) มีน้อยและหัวข้อที่มักไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ในส่วนของเนื้อหาสารนั้น (Message หรือ Content) มีปัญหาในเรื่องของการขาดชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความขาดแคลนและไม่เพียงพอเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านการผลิตส้มโอในแปลงของเกษตรกรอย่างยิ่ง เนื่องจากเมื่อความรู้แพร่กระจายมาไม่ถึง เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอจึงหันไปใช้วิธีการลองผิดลองถูก หรือปรึกษาชาวสวนด้วยตนเอง หรือใช้วิธีการสอบถามจากร้านขายเคมีเกษตร ซึ่งผู้วิจัยพบว่าการใช้ช่องทางนี้ในการหาข้อมูลสำหรับการปลูกส้มโอจะส่งผลต่อการใช้สารเคมีในการปลูกส้มโอ และส่งผลเสียต่อสวนส้มโอและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้นในอนาคต

จากการทบทวนงานวิจัยที่ สกว. ให้การสนับสนุน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการผลิตนั้นพบว่า มีงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ดังนี้

1) งานวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาสาเหตุการร่วงของผลก่อนการเก็บเกี่ยวและการเปลี่ยนแปลงปริมาณธาตุอาหารในรอบปีของส้มโอพันธุ์ทองดีและชาวน้ำผึ้งในเขตลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี-แม่กลอง” (พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ, 2552)

2) งานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการติดผลและการร่วงของผลส้มโอพันธุ์ทองดีในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี” (พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ, 2553 (ก))

3) งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชื่อมโยงองค์ความรู้การผลิตส้มโอสู่เกษตรกร จังหวัดนครปฐม” (พงษ์นารถ นาถวรานันต์ และคณะ, 2553 (ข))

งานวิจัยทั้ง 3 เรื่องนี้มีลักษณะเป็นงานวิจัยที่มุ่งสร้างชุดความรู้ในประเด็นเรื่องส้มโอ เพื่อให้ความรู้ดังกล่าวนี้สามารถแก้ไขสภาพปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอกำลังประสบและต้องการชุดความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนและแก้ไขหรือพัฒนาสภาพปัญหาดังกล่าวให้คลี่คลาย ในขณะเดียวกัน งานวิจัยทั้ง 3 เรื่องนี้ยังได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความต้องการกลไกในการจัดการความรู้จากผลการวิจัยที่มีอยู่เพื่อให้นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยเฉพาะต่อเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ รวมถึงผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค และองค์กรระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมีการต่อยอดและขยายประเด็นโดยพัฒนาเป็นบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องส้มโอสำหรับนักเรียนในจังหวัดนครปฐมเพื่อการเรียนรู้เรื่องพืชเศรษฐกิจของชุมชนอีกด้วย (ณัฐธิดา มาลาพันธุ์ และคณะ, 2557) นอกเหนือจากนั้น ผลงานวิจัยยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการด้านการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ผลการวิจัยของ สกว. สู่กลุ่มผู้ใช้องค์ความรู้ หรือการขยายผลงานวิจัยที่ได้ ผ่านการสื่อสารในช่องทางและรูปแบบต่างๆ สู่กลุ่มอื่นๆ ในวงกว้าง นอกเหนือจากการเผยแพร่ในการประชุมวิชาการอีกด้วย

สำหรับงานวิจัยในกระบวนการผลิตและปัจจัยสนับสนุนการผลิตในประเด็นส้มโอในพื้นที่จังหวัดนครปฐมนั้น ได้แก่ โครงการ “การชักนำการออกดอกของส้มโอพันธุ์ทองดีและชาวน้ำผึ้งด้วยสารพาโคลบิวทราโซล” งานวิจัยของ กฤษฎา กฤษณพุกต์ และคณะ (2554) และโครงการ “การปรับการออกดอกของส้มโอเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด” งานวิจัยของ กฤษฎา กฤษณพุกต์ และคณะ (2558) งานวิจัยทั้ง 2 เรื่องนี้ มีส่วนสนับสนุนในระหว่างขั้นตอนการผลิตและส่งผลต่อการตลาดของส้มโอได้อย่างดี เนื่องจากทำให้สามารถบังคับการออกดอกส้มโอเพื่อผลิตส้มโอเพื่อส่งออกในช่วงเวลาที่ต้องการได้ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ตลาดต่างประเทศมีความต้องการสูง ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

2) **ขั้นตอนการบริโภค** สภาพการณ์ปัจจุบัน คือ ผู้บริโภคส้มโอขาดความมั่นใจในความเป็น “ของแท้” โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนครปฐม เนื่องจาก ผลการวิจัยระบุว่า จังหวัดนครปฐมมีการวางจำหน่ายส้มโอจากจังหวัดอื่นๆ เป็นการปลอมปนส้มโอทำให้ส่งผลกระทบต่อความมั่นใจของผู้บริโภค เช่น งานวิจัยเรื่อง “การสร้างการรับรู้ ภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่มีต่อส้มโอจังหวัดนครปฐม” ของ สุวัฒน์ ฉิมะสังคนันท์ (2560) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของผู้บริโภค เพื่อสร้างตัวแบบ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความไว้วางใจ พฤติกรรมตามแผนการซื้อ และความจงรักภักดีของผู้บริโภค และเพื่อสร้างแนวทางการสร้างการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์ของผู้บริโภคจนก่อให้เกิดความจงรักภักดีในการซื้อ โดยเก็บข้อมูลกับกลุ่มลูกค้าที่มาซื้อส้มโอจังหวัดนครปฐม พบว่าการสื่อสารทางการตลาดในเชิงบูรณาการส่งผลต่อการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ในสินค้า โดยอัตลักษณ์ในสินค้าจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมตามแผนการซื้อ และความจงรักภักดีต่อสินค้า ทั้งนี้แนวทางการสร้างการรับรู้ที่มีต่อภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์ของผู้บริโภคจนก่อให้เกิดความจงรักภักดีในการซื้อในปัจจุบันต้องใช้หลักของความไว้วางใจที่มีต่อส้มโอมากกว่าการสร้างภาพลักษณ์ เนื่องจากส้มโोनครปฐมมีปัญหาในการสร้างความน่าเชื่อถือในตัวสินค้า

จากสภาพการณ์ข้างต้น หากได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคซื้อส้มโอที่เน้นการสื่อสารความรู้ทั้งความเป็นของแท้ของอร่อย และของที่มีประโยชน์ นอกจากจะช่วยสร้างในเรื่องของการสื่อสารการตลาดให้กับส้มโอได้แล้ว ยังเป็นการประชาสัมพันธ์การบริโภคผลไม้เพื่อสุขภาพอีกด้วย

การวิเคราะห์ประเด็นส้มโอของพื้นที่จังหวัดนครปฐมในข้างต้น ทั้งในขั้นตอนการผลิตและขั้นตอนการบริโภค พบว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและขยายผลองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้

ประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ เพื่อให้ได้ความรู้ที่จำเป็นและต้องการสำหรับการนำมาใช้งาน ซึ่งหากมีการสื่อสารความรู้ดังกล่าว นอกจากจะส่งผลต่อตัวเกษตรกรผู้ใช้ความรู้แล้ว ยังส่งผลต่อผลผลิตส้มโอที่มีคุณภาพตลอดจนการลด/ละ/เลิกการใช้สารเคมีในการเกษตรได้อีกด้วย และกลุ่มผู้บริโภคส้มโอ ซึ่งการสื่อสารความรู้จากงานวิจัยจะส่งผลต่อการเพิ่มการบริโภคส้มโอ เนื่องจากสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาดและมีความน่าเชื่อถือในเรื่องคุณภาพ

งานวิจัยในกลุ่มประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคส้มโอนี้จะต้องสื่อสารความรู้จากผลงานวิจัยของ สกว. สู่กลุ่มผู้บริโภคส้มโอ เพื่อให้ส่งผลต่อการเพิ่มการบริโภคส้มโอ เนื่องจาก สินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาดและมีความน่าเชื่อถือในเรื่องคุณภาพ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ส้มโอในฐานะของผลไม้เพื่อสุขภาพ

การทบทวนงานวิจัยของ สกว. ที่เกี่ยวข้องกับส้มโอ พบว่าการขายผลิตภัณฑ์ส้มโอนั้นมีทั้งการขายเป็นผล การขายตามน้ำหนัก การขายตามเกรด การขายแบบคละ และการขายแบบเหมา โดยปัจจัยสำคัญในการกำหนดราคาและคุณภาพของส้มโอ ได้แก่ พันธุ์ของส้มโอ อายุของส้มโอ สถานที่ปลูก และการดูแลรักษา ตัวอย่างเช่น การห่อผลส้มโอ เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว การทบทวนงานวิจัยเพื่อสื่อสารความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคส้มโอยังทำให้พบอีกด้วยว่า การบริโภคส้มโอมีผลต่อสุขภาพรวมถึงการช่วยการรักษาโรคในหลายประการ อาทิ การต้านอนุมูลอิสระ การลดการอักเสบและอนุมูลอิสระ การยับยั้งการย่อยคาร์โบไฮเดรต เป็นต้น

ตัวอย่างประโยชน์ของส้มโอที่สามารถนำไปสื่อสารความรู้มีดังนี้ การได้รับน้ำส้มโอผงจะลดอนุมูลอิสระและฟื้นฟูการขยายตัวของหลอดเลือดแดงแบบขึ้นกับเซลล์เยื่อผนังหลอดเลือดของหลอดเลือดแดงของหนูที่มีคอเลสเตอรอลสูงได้ (วชิราวดี มาลากุล, 2554) น้ำคั้นส้มโออาจมีฤทธิ์ส่งเสริมการสมานแผลของเซลล์เยื่อผนังหลอดเลือดด้วยกลไกอื่นๆ ที่ไม่ผ่านการทำงานของไนตริกออกไซด์หรือการเพิ่มการแบ่งตัวของเซลล์ (สุรวิวัฒน์พิทยกุล และคณะ, 2553) สารสกัดจากเนื้อส้มโออุดมไปด้วย “ฟลาโวนอยด์” ที่ช่วยต่อต้านปฏิกิริยาไกลเคชั่น หรือ “ร่องรอยแห่งวัย” ฟลาโวนอยด์จากเนื้อส้มโอมีฤทธิ์ช่วยต้านการอักเสบ และต้านอนุมูลอิสระ สารสกัดจากเนื้อส้มโอช่วยชะลอการย่อยคาร์โบไฮเดรตและไขมัน และสารสกัดจากเนื้อส้มโอสามารถนำไปพัฒนาเป็นสารส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันโรคเบาหวาน โรคไขมันในเลือดสูง และภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยเบาหวาน ทั้งนี้จากการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า หากส้มโอสายพันธุ์ใดมีสารโพลีฟีนอลหรือสารฟลาโวนอยด์สูง ความสามารถในการต้านอนุมูลอิสระก็จะสูงขึ้นด้วย (สิริชัย อติศักดิ์วัฒนา และคณะ, 2554; กลุ่มการศึกษาริบทศ ศูนย์สื่อสารองค์การ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557)

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

กระบวนการที่ใช้ในการพัฒนาสื่อเพื่อการสื่อสารผลงานวิจัย ของ สกว. ในประเด็นสัมมนาในพื้นที่จังหวัดนครปฐม โดยบูรณาการ กับกระบวนการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์แบบ “สัมมนาโมเดล” มีรายละเอียดดังนี้

ผู้วิจัยใช้กระบวนการสื่อสารเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการวิจัย โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก คือ

1) **ทีมวิชาการ** ประกอบด้วย ผู้วิจัย และคณาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนคร โดยใช้วิธีการเจาะจงเลือกจากอาจารย์ผู้สอนในสาขาวิชานิเทศศาสตร์ที่มีภาระงานสอนกับนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 10 ท่านใน 10 รายวิชา ทั้งนี้ เพื่อบูรณาการการจัดการเรียนการสอนเข้ากับกระบวนการวิจัยร่วมกัน

2) **ทีมชุมชน** ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอในพื้นที่เทศบาลเมืองไผ่ซาง (สวนส้มโอเกาะลัดอีแท่น) และปราชญ์ส้มโอ โดยใช้วิธีการแนะนำผู้ให้ข้อมูลหลักแบบอ้างอิงต่อจากการให้ข้อมูลของผู้รับผิดชอบงานส่งเสริมการท่องเที่ยว เทศบาลเมืองไผ่ซาง อำเภอสสามพราหมณ์ จังหวัดนครปฐม เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอและปราชญ์ชุมชนด้านส้มโอ อีกทั้งเจาะจงเลือกเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอจากสวนที่ยินดีให้ผู้วิจัยและนักศึกษาเข้าเยี่ยมชมและเรียนรู้จากสวนส้มโอ

3) **ทีมนักศึกษา** เจาะจงเลือกจากนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ชั้นปีที่ 3 รหัส 57 จำนวน 7 กลุ่ม เฉพาะในรายวิชาที่ผู้วิจัยรับผิดชอบหลัก

สำหรับบทบาทการมีส่วนร่วมของทีมวิชาการ ทีมชุมชน และทีมนักศึกษา ได้แก่ ร่วมเป็นคณะทำงานในการสื่อสารผลงานวิจัย ไปใช้ประโยชน์ เพื่อคลี่คลายสภาพปัญหาด้านส้มโอและเพื่อสื่อสารผลงานวิจัยตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ร่วมกัน ร่วมเก็บข้อมูลการวิจัย ร่วมเลือกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มผู้สนับสนุนเพื่อมาทำงานร่วมกัน ร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับในการวิจัย ร่วมสังเคราะห์และคืนข้อมูลจากผลการวิจัย และร่วมรับผลประโยชน์จากการสื่อสารผลงานวิจัย

ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิชาการ ชุมชน และนักศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ และขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ ดังนี้

1) ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ

(1) นักศึกษาและคณาจารย์ร่วมกันทบทวนเอกสาร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องส้มโอจากฐานข้อมูลงานวิจัยของ สกว.

(2) คณาจารย์จัดกระบวนการเรียนการสอน นักศึกษาแบ่งกลุ่มย่อย รับผิดชอบ และข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ดำเนินการ

(3) คณาจารย์ นักศึกษา และชุมชน ร่วมกันสำรวจชุมชนสวนส้มโอซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย และสำรวจความต้องการด้านเนื้อหาและสื่อที่ต้องการ เพื่อให้ครอบคลุมทั้งเนื้อหาสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ และเนื้อหาสำหรับกลุ่มผู้บริโภคส้มโอ โดยใช้แบบสังเกตโดยาริเดินดิน และปฏิทินการผลิตส้มโอ เพื่อการเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัย

(4) คณาจารย์ นักศึกษา และชุมชน ร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อค้นพบเบื้องต้นถึงประเด็นปัญหาและความต้องการของพื้นที่ ตามเครื่องมือโดยาริเดินดินและปฏิทินการผลิตส้มโอ เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและเพิ่มเติมข้อมูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนกำหนดแนวทางการพัฒนาสื่อและแนวทางการประเมินกระบวนการเรียนการสอนและการผลิตสื่อ

(5) นักศึกษานำเสนอข้อมูลการเลือกเนื้อหาและการวางแผนการพัฒนาสื่อเบื้องต้นต่อคณาจารย์ เพื่อเน้นเนื้อหาและกรอบการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา โดยมีเงื่อนไข กล่าวคือ สื่อที่จะพัฒนานั้นต้องมีเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และการเผยแพร่สื่อจะต้องเผยแพร่สู่กลุ่มผู้ใช้ข้อมูล (กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ และกลุ่มผู้บริโภคส้มโอ) และเผยแพร่ผ่านช่องทางการสื่อสารออนไลน์ ดังนั้น สื่อที่เลือกพัฒนาจะต้องมีลักษณะข้ามแพลตฟอร์มในการสื่อสารได้ง่ายและไม่ซับซ้อนหรือต้องใช้เวลาในการพัฒนาใหม่อีกครั้ง

(6) นักศึกษานำเสนอข้อมูลต้นร่างสื่อและเนื้อหาเบื้องต้นต่อคณาจารย์และคณาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ซึ่งมีส่วนร่วมในบทบาทของคณาจารย์และคณาจารย์ ผู้บริโภคส้มโอ โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นเพื่อสรุปประเด็นการแก้ไขสื่อและเนื้อหาพร้อมกัน

(7) กิจกรรมภาคปฏิบัติการเสริมศักยภาพการสื่อสาร “นักสื่อสารชุมชน” ให้กับนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ รวมถึงเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ โดยความร่วมมือจากนักวิชาการ/นักวิชาชีพด้านการสื่อสาร กิจกรรมภายในงานประกอบด้วย การให้ความรู้เรื่อง “แปลงร่างงานวิจัยเป็นสื่อเพื่อการสื่อสารและพัฒนา” พร้อมกัน จัดให้มีการนำเสนอ “(ร่าง) สื่อส้มโอโมเดล” ของนักศึกษาในแต่ละกลุ่ม เพื่อร่วมกันประเมินและปรับปรุงแบบสื่อ ข้อความที่ใช้ ประเด็นหลักในการสื่อสาร และอื่นๆ เพื่อให้เนื้อหาและสื่อที่จะพัฒนานั้นมีความเหมาะสมกับประเด็นปัญหา ความต้องการ และบริบทพื้นที่

2) ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ

นักศึกษาลงมือพัฒนาและผลิตสื่อร่วมกัน โดยเลือก

สื่อและประเด็นในการสื่อสารที่เหมาะสมกับประเด็นปัญหา ความต้องการ และบริบทพื้นที่ โดยแบ่งหน้าที่และบทบาทตามความถนัดและความเชี่ยวชาญ

3) ขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ

(1) คณาจารย์ นักศึกษา และชุมชน โดยเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ปราชญ์ส้มโอ ร่วมกันประเมินผลการวิจัย ทั้งกระบวนการพัฒนาและผลิตสื่อ และกระบวนการเรียนการสอนแบบ “ส้มโอโมเดล” โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ความพึงพอใจที่ได้รับและการใช้ประโยชน์จากสื่อส้มโอโมเดล

(2) คณาจารย์และนักศึกษานำเสนอโครงการงานการพัฒนาสื่อและส่งมอบสื่อให้กับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ รวมถึงวางแผนขยายผลและต่อยอดการดำเนินงานร่วมกับงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเทศบาลเมืองไร่ขิง ตลอดจนการตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณะ

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การบูรณาการการเรียนการสอนกับการสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย “ส้มโอโมเดล ในครั้งนี้ใช้แนวคิดเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการออกแบบกระบวนการวิจัย (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543) ทั้งนี้ เพื่อให้การสื่อสารเป็นกลไกและเครื่องมือที่สำคัญในการขยายผลและใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในพื้นที่ของ สกว. ในประเด็นส้มโอพื้นที่ จังหวัดนครปฐม เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในพื้นที่ และใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยวางแผนและออกแบบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กำหนดการมีส่วนร่วมไว้ใน 3 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมโดยคน (Participation by person)

เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ปราชญ์ส้มโอ นักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ และตัวแทนชุมชนในพื้นที่ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ในบทบาทต่างๆ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการเลือกสื่อและประเด็นในการสื่อสาร

2) การมีส่วนร่วมด้วยเนื้อหา (Participation by content)

การใช้เนื้อหาจากโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องส้มโอ เป็นฐานในการพัฒนาและออกแบบสื่อเพื่อการสื่อสารคุณค่าและขยายประโยชน์ของผลงานวิจัย

3) การมีส่วนร่วมในกระบวนการ (Participation by process) เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ปราชญ์ส้มโอ นักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ในขั้นตอนที่สำคัญคือ ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ ขั้นตอนการพัฒนา และขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ

สิ่งสำคัญในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมข้างต้นนั้น คือ การสร้างความรู้แบบมีส่วนร่วมว่าไม่ใช่จะมีแต่เฉพาะองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยในการนำมาใช้ประโยชน์และขยายผลเพื่อพัฒนาในชุมชนพื้นที่ แต่ความรู้และสื่อในโครงการวิจัยนี้เป็นของชุมชนด้วยเช่นกัน

นอกเหนือจากนั้น การออกแบบกิจกรรมสำหรับงานวิจัยนี้ยังกำหนดให้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ต้องทำงานร่วมกัน รวมถึงมีกิจกรรมเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการสื่อสารให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอโดยดำเนินการร่วมกับการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารของนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเป็นไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทำให้การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเรื่องส้มโอด้วยการสื่อสารในครั้งนี้ หากเปรียบเทียบกับเรื่องของการจัดการความรู้พบว่า เป็นกระบวนการทำงานเพื่อถ่ายโอนความรู้จากการวิจัยที่มีกลไกในการกำกับการทำงาน ดังนี้

ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ มีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนว่าต้องใช้ความรู้จากงานวิจัยในประเด็นเรื่องส้มโอสำหรับการผลิตสื่อในโครงการวิจัย ดังนั้นต้องมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัยของ สกว. ในประเด็นเรื่องส้มโอก่อนการทำงาน

ขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ ต้องมีการประเมินผลสื่อและสารก่อน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของผู้รับสารในการทดสอบ ตรวจสอบ และประเมินผลจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง

การกำหนดให้การพัฒนาสื่อต้องทำงานร่วมกัน เกิดจากการใช้ความรู้ในเรื่องของแนวทางในการเลือกสารและสื่อสำหรับการสื่อสารชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานทำให้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันได้ สามารถถอดความหมายที่แฝงอยู่ภายในสารได้ตามที่ผู้ส่งสารต้องการ หรือไม่ผิดเพี้ยนแตกต่างไปจากที่ผู้ส่งสารต้องการ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของประเด็นร่วม และผูกพันกับเรื่องราวที่น่าเสนอ ในกรณีที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกสารอีกด้วย

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

การพัฒนาสื่อเพื่อการสื่อสารผลงานวิจัยของ สกว. ในประเด็นส้มโอพื้นที่จังหวัดนครปฐม ทำให้ได้สื่อเพื่อสื่อสารการแก้ปัญหาและการพัฒนาในพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นด้วยความรู้จากผลงานวิจัยของ สกว. จากนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ จำนวน 7 กลุ่ม และมีสื่อประเภทต่างๆ ที่พัฒนา ประกอบด้วย อินโฟกราฟิกส์ หนังสือการ์ตูน เล่มเล็ก การ์ตูนแท็ก หนังสือป๊อปอัพ การ์ดป๊อปอัพ โปสเตอร์ ภาพคอมเมนต์ทางไลน์ สปอตวิทยุ สปอตโทรทัศน์ และคลิป์วิดีโอออนไลน์

การพัฒนาสื่อสัมผัสโมเดลนี้มีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานตามขั้นตอนการพัฒนาสื่อ กล่าวคือ ขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ และขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ ดังนี้

1) การทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ สกว. ร่วมกันโดยนักศึกษาและคณาจารย์ เมื่อได้ข้อมูลงานวิจัยเบื้องต้นแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการลงสำรวจชุมชนสวนส้มโอในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองไผ่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย และสำรวจความต้องการด้านเนื้อหาและสื่อที่ต้องการ เพื่อให้ครอบคลุมทั้งเนื้อหาสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ รวมถึงเนื้อหาสำหรับกลุ่มผู้บริโภคส้มโอ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้รับมาแลกเปลี่ยนถึงประเด็นปัญหาและความต้องการของพื้นที่ ตามเครื่องมือการสำรวจชุมชน ได้แก่ ไดอารี่เดินดินและปฏิทินการผลิตส้มโอ เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและเพิ่มเติมข้อมูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนกำหนดแนวทางการผลิตสื่อและแนวทางการประเมินกระบวนการเรียนการสอนและการผลิตสื่อ

2) บูรณาการกระบวนการเรียนการสอนแบบสัมผัสโมเดล โดยใช้วิธีการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่เป้าหมายผ่านรูปแบบ “สัมผัสโมเดล” พร้อมทั้งขออนุมัติมหาวิทยาลัยในการบูรณาการการเรียนการสอนร่วมกับการวิจัยและการบริการวิชาการ สำหรับกระบวนการเรียนการสอนในรายวิชาของผู้วิจัย เริ่มต้นด้วยการแนะนำวิธีการเรียนแบบบูรณาการกับโครงการวิจัยทุน สกว. และกระบวนการดำเนินงาน กล่าวคือ นักศึกษาแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อรับโจทย์โครงการการผลิตสื่อ “สัมผัสโมเดล” ลงสำรวจพื้นที่และชุมชนร่วมกัน เพื่อสำรวจข้อมูลปัญหา ความต้องการเนื้อหาและประเภทของสื่อ รวมถึงการเลือกกลุ่มเป้าหมายของสื่อแต่ละประเภท ดำเนินการพัฒนาสื่อ โดยต้องผ่านกระบวนการเสริมศักยภาพนักสื่อสารชุมชนก่อน จากนั้นเข้าสู่ขั้นตอนการเผยแพร่ผ่านการจัดนิทรรศการและประเมินผลสื่อและกระบวนการจัดการเรียนการสอน

3) นักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 พร้อมอาจารย์สาขาวิชานิเทศศาสตร์ ลงพื้นที่ ณ จุดท่องเที่ยววิถีชุมชนเชิงเกษตรเพื่อการสื่อสารและผลิตสื่อ ในโครงการการศึกษาออกสถานที่เพื่อการสื่อสารคุณค่าของงาน ความรู้เพื่อการพัฒนา ทั้งนี้ได้เจาะจงเลือกสวนส้มโอในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลเมืองไผ่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ที่พร้อมให้นักศึกษาเข้าศึกษาดูงาน (ภาพที่ 1)

ทั้งนี้ ผลจากการคืนข้อมูลหลังการลงพื้นที่และการแลกเปลี่ยนข้อมูลของนักศึกษาระหว่างกลุ่ม นำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายและเป้าหมายของการสื่อสารที่ต้องการให้เกิดขึ้น กล่าวคือ

1) ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลเมืองไผ่เชิงมีสวนส้มโออินทรีย์ 3 สวน นอกจากนั้นเป็นสวนส้มโอสารเคมี รวมถึงกิ่งสารเคมี คือ ใช้สารเคมีเฉพาะบางช่วง แต่การวิจัยครั้งนี้นักศึกษาตัดสินใจเลือกเฉพาะสวนส้มโออินทรีย์เพื่อเป็นพื้นที่ในการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เป้าหมายของการสื่อสาร รวมถึงการเลือกเนื้อหาและการพัฒนาสื่อ

2) กลุ่มเป้าหมาย คือ เจ้าของสวนส้มโออินทรีย์ เพื่อเพิ่มจำนวนของสวนส้มโออินทรีย์ให้มากยิ่งขึ้น และผู้บริโภคส้มโอ (อินทรีย์) เพื่อให้มีความต้องการบริโภคส้มโออินทรีย์ และบริโภคส้มโออย่างสบายใจ จึงใช้วิธีการสื่อสารผ่านผู้บริโภคส้มโอเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความต้องการส้มโออินทรีย์ ที่ส่งผลกระทบทางอ้อมในการกระตุ้นให้สวนส้มโอสารเคมีเปลี่ยนมาเป็นสวนส้มโออินทรีย์ตามความต้องการของผู้บริโภค

3) ประเด็นเนื้อหาที่เลือกมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารความรู้จากงานวิจัย เพื่อให้ส้มโออินทรีย์เป็นสินค้าที่ “ยอมรับของตลาด และมีความน่าเชื่อถือในเรื่องคุณภาพ” รวมถึงในฐานะผลไม้เพื่อสุขภาพ โดยอ้างอิงข้อมูลจากงานวิจัยของ สกว. ที่ได้ทบทวน

ภาพที่ 1 คุณอุบล การะเวก ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร การผลิตส้มโอปลอดภัย

ว่าเกี่ยวข้องกับประโยชน์ของส้มโอที่สามารถนำไปสื่อสารความรู้ต่อได้ กล่าวคือ การสื่อสารประโยชน์ของส้มโอในการช่วยต่อต้านปฏิกิริยาไกลเคชั่น หรือ “ร่องรอยแห่งวัย” จากผลงานวิจัยเรื่อง “ฤทธิ์สารสกัดส้มโอต่อการยับยั้งการย่อยคาร์โบไฮเดรตและไขมัน และการต้านไกลเคชั่น” ของ สิริชัย อดิศักดิ์วัฒนา และคณะ (2554) ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับสรรพคุณของส้มโออินทรีย์ ได้แก่ สารสกัดจากเนื้อส้มโออุดมไปด้วย “ฟลาโวนอยด์” ที่ช่วยต่อต้านปฏิกิริยาไกลเคชั่น หรือ “ร่องรอยแห่งวัย” ฟลาโวนอยด์จากเนื้อส้มโอมีฤทธิ์ช่วยต้านการอักเสบและต้านอนุมูลอิสระ สารสกัดจากเนื้อส้มโอช่วยชะลอการย่อยคาร์โบไฮเดรตและไขมัน และสารสกัดจากเนื้อส้มโอสามารถนำไปพัฒนาเป็นสารส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันโรคเบาหวาน โรคไขมันในเลือดสูง และภาวะแทรกซ้อนในผู้ป่วยเบาหวาน

4) นักศึกษานำเสนอข้อมูลการเลือกเนื้อหาและการวางแผนการพัฒนาสื่อเบื้องต้นต่อผู้วิจัย และอาจารย์ผู้สอนในแต่ละรายวิชา เพื่อเน้นเนื้อหาและกรอบการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา และนำเสนอข้อมูลต้นร่างสื่อและเนื้อหาเบื้องต้นต่อศิษย์เก่า นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยด้วยบทบาทของคอมเมนต์เตอร์และผู้บริโภคส้มโอ

5) นักศึกษาเข้าร่วมภาคปฏิบัติการเสริมศักยภาพการสื่อสาร “นักสื่อสารชุมชน” หลังจากการปรับสื่อต้นแบบในครั้งแรกด้วยการเรียนรู้หลักการและเทคนิคการ “แปลงร่างงานวิจัย” พร้อมทั้งนำเสนอสื่อส้มโอต้นแบบเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ประชาชนส้มโอ ตัวแทนจากเทศบาลเมืองไโรชิง และคณาจารย์ เพื่อให้เนื้อหาและสื่อที่พัฒนาเหมาะสมกับประเด็นปัญหา ความต้องการ และบริบทพื้นที่ (ภาพที่ 2) จากนั้นร่วมกันลงมือพัฒนาสื่อ โดยแบ่งหน้าที่และบทบาทตามความถนัดและความเชี่ยวชาญ

6) นักศึกษานำเสนอโครงงานการพัฒนาสื่อ เผยแพร่ในงานในกลุ่มทางออนไลน์ โดยมีข้อกำหนดในการเผยแพร่ได้แก่ 1) ชื่อสมาชิกกลุ่ม ประเภทของสื่อ และชื่อผลงานของกลุ่ม 2) อัฟโหลดขึ้น FB แบบสาธารณะ โดยติดแท็กสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด และติดแท็กอาจารย์ผู้สอนด้วย และ 3) ติดแฮชแท็กดังต่อไปนี้ #ส้มโอโมเดล #สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย #สกว #PNRU #COMMARTS #นิเทศศาสตร์ 57 #สาขาวิชานิเทศศาสตร์ #มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เพื่อให้สื่อเหล่านั้นสามารถค้นหาได้ง่ายเมื่อเผยแพร่แล้วในช่องทางการสื่อสารแบบออนไลน์ดังภาพที่ 3 และภาพที่ 4

ภาพที่ 2 นักศึกษานำเสนอ “(ร่าง) สื่อส้มโอโมเดล” โดยตัวแทนคณาจารย์สาขานิเทศศาสตร์ เกษตรกรผู้ปลูกส้มโอ ประชาชนส้มโอ ร่วมกับตัวแทนจากเทศบาลเมืองไโรชิง ร่วมกันประเมินและปรับรูปแบบสื่อ

ภาพที่ 3 นักศึกษาส่งมอบงานพัฒนาสื่อสัมผัส และผลงานป๊อปอัพสื่อสัมผัสที่เผยแพร่ทางออนไลน์

ภาพที่ 4 ตัวอย่างผลงานโปสเตอร์และภาพสื่อสารทางไลน์ของนักศึกษา

7) บูรณาการกับกิจกรรมการสร้างเครือข่ายการสื่อสารและบริการวิชาการเพื่อการพัฒนาชุมชนของสาขาวิชานิติศาสตร์ โดยมีนักเรียนและชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วม สำหรับการบริการวิชาการในครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อสื่อสารคุณค่าของงานความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่ในประเด็นส้มโอโมเดล ภายในงานนักศึกษาได้จัดนิทรรศการแสดงผลงานสื่อสัมผัสในแต่ละกลุ่มของตนเอง และมีกิจกรรม “สอนน้องสร้างสื่อ สร้างนักสื่อสารรุ่นเยาว์” โดยนักศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์เป็นวิทยากรจิตอาสาในการสอนตัวแทนนักเรียนให้มีความสามารถและทักษะเบื้องต้นในการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเสียง เพื่อการพัฒนาชุมชนในประเด็นส้มโอที่สามารถ

ต่อยอดการพัฒนาสื่อเพื่อชุมชนต่อไปในอนาคตได้ อีกทั้งจัดให้มีกิจกรรมการมอบสื่อสัมผัสที่ผลิตขึ้นจากกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการวิจัยนี้ นั่นคือเพื่อให้ได้สื่อเพื่อสื่อสารการแก้ปัญหาและการพัฒนาในพื้นที่ และชุมชนท้องถิ่นด้วยความรู้จากงานวิจัยของ สกว. ในประเด็นส้มโอพื้นที่จังหวัดนครปฐม ใน 3 ประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อมัลติมีเดีย และสื่อเฉพาะกิจ โดยมีผู้บริหารจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เป็นตัวแทนในการมอบสื่อสัมผัสให้กับเทศบาลเมืองไร่ขิง โดยมีรองนายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิงเป็นผู้รับมอบเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป ดังภาพที่ 5 - 7

ภาพที่ 5 การจัดแสดงผลงานสื่อสัมผัสของนักศึกษา ณ โรงเรียนวัดท่าพุด (นครพลประชานุกูล) จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 6 การส่งมอบงานผลงานสื่อสัมผัสให้กับเทศบาลเมืองไร่ขิงและเกษตรกรสวนส้มโอ

ภาพที่ 7 การจัดกิจกรรม “จิตอาสาสอนน้องสร้างสื่อ สร้างนักสื่อสารรุ่นเยาว์”

ผลกระทบและความยั่งยืน ของการเปลี่ยนแปลง

ภายหลังจากการดำเนินการวิจัยและมอบสื่อแล้ว ได้มีการประเมินคุณภาพสื่อและประโยชน์กับชุมชนพื้นที่ที่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ในขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ คณาจารย์และนักศึกษาวางแผนร่วมกันในการประเมินผลสื่อ โดยนักศึกษาร่วมระดมความคิดเห็นว่าจะประเมินอย่างไร อาทิ เกณฑ์เกี่ยวกับคุณภาพของสื่อ เช่น “(สื่อ) มีข้อมูลที่ทำให้ความรู้และความเข้าใจในส่วนของเกษตรกรและนำไปใช้ได้จริง” หรือ “สื่อที่ผลิตสามารถใช้ประโยชน์ได้จริง สามารถใช้โฆษณาเพื่อเพิ่มยอดขาย” หรือ “เมื่อผลิตสื่อแล้ว ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย” และเกณฑ์เกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นหลังจากการผลิตสื่อ เช่น สามารถเพิ่มยอดขายส้มโออินทรีย์ได้ หรือมีจำนวนสวนส้มโออินทรีย์เพิ่มขึ้น จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพบว่า เกณฑ์ข้อสุดท้ายในการประเมินสื่อ หากใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดและประเมินผลสื่ออาจเป็นเรื่องที่ทำได้ลำบาก และจำเป็นต้องมีการเก็บข้อมูลเริ่มต้นอย่างละเอียด รวมถึงต้องยืนยันได้จริงว่าผลที่เกิดขึ้นจากสื่อที่นักศึกษผลิตหรือปัจจัยอื่นๆ ทำให้เกณฑ์ที่เลือกกร่วมกันจึงเหลือเพียงเกณฑ์หลักในเรื่องคุณภาพของสื่อ โดยเฉพาะในส่วนของการเข้าถึงได้ง่าย (อ่านง่าย เข้าใจง่าย) และการใช้ประโยชน์จากสื่อที่พัฒนาขึ้นร่วมกัน

สำหรับการประเมินสื่อในเชิงคุณภาพ พบว่า เกษตรกรเจ้าของสวนส้มโอมีความพึงพอใจในสื่อ และสื่อส้มโอโมเดลสามารถนำไปใช้ต่อยอดและใช้ประโยชน์ได้

“เท่าที่ดูแล้วก็ถูกใจทุกชิ้น เพราะตอนนี้โลกโซเชียลมีความเข้าถึงประชาชน เพราะฉะนั้นการสื่อสารข้อมูลที่จะช่วยแพร่กระจายไปจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก สื่อต่อไปก็คือ สื่อทางด้านโทรทัศน์ (สปอตโทรทัศน์) ก็จะช่วยกระจายความรู้ไปได้ไกล อันที่ 3 คือทางด้านวิทยุ (สปอตวิทยุ) ... (สำหรับสื่อส้มโอโมเดล) ชุมชนก็นำไปประชาสัมพันธ์ในชุมชนต่อไป โดยเฉพาะกรณีถ้ามีผู้สนใจมาศึกษาดูงาน เขาก็จะใช้สื่อตัวนี้ไปช่วยการประชาสัมพันธ์ในการอธิบายและการบอกต่อ สำหรับเกษตรกรที่สนใจมาดูงาน มาศึกษาด้วย” (อุบล ภาระเวก, เกษตรกรเจ้าของสวนส้มโอ, สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560)

“ผมถือว่ามันใช้ได้จริง แล้วมันสามารถใช้ได้ยืดหยุ่นยาวนานด้วย ก็ใช้การโฆษณาเกาะแล้วก็ส้มโอเป็นไฮไลต์เลย เพราะว่าตอนนี้หนูกำลังประเด็นเรื่องส้มโอ ส้มโอมันก็อยู่ที่เกาะลัดอี่แท่น ก็ทำให้เด่นขึ้น และอีกอย่างก็ทำให้คนได้รู้จักเกาะลัดอี่แท่นเหมือนกับจุดประกายให้คนรู้จักเกาะลัดอี่แท่น จะทำให้คนรู้จักว่าตรงนี้คือสถานที่ เกาะที่ผลิตส้มโอที่มีชื่อเสียงที่สุด ...ทุกสื่อที่ดูใช้ได้ทุกสื่อ ที่เน้นคือแผ่นพับ 3 มิติ และภาพที่เป็นสวัสดี 7 วัน” (พนม ศรีสนิท, ประชาสัมพันธ์ ภาระเวก, เกษตรกรเจ้าของสวนส้มโอ, สัมภาษณ์ 28

กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560)

กลไกความสำเร็จในข้างต้นกับชุมชนพื้นที่นี้อาจเทียบเคียงได้กับแนวคิดของ Sanoff (2000 อ้างถึงใน ประพัทธ์พงษ์ อุปลา และ สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2560) ที่อธิบายว่า หลักการมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ การให้ชุมชนเห็นความสำคัญของประเด็นทำงานและใช้กิจกรรมการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน นอกจากนั้นแล้วองค์ความรู้สำคัญที่ค้นพบจากกระบวนการวิจัยนี้ คือ การเลือกใช้สื่อและสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นต้องยึดหลักว่า “การสื่อสารไม่สามารถดันสดได้” ในกรณีนี้คณาจารย์และนักศึกษานำเสนอผู้ส่งสารได้พัฒนาสื่อโดยผู้รับสารหรือชุมชน (เกษตรกรเจ้าของสวนส้มโอและประชาชนส้มโอ) หรือ “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” กับประเด็นที่จะดำเนินการได้เข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การเลือกสารและสื่อ การออกแบบสารและการพัฒนาสื่อทั้งในขั้นตอนก่อนการพัฒนาสื่อ ขั้นตอนการพัฒนาสื่อ และขั้นตอนหลังการพัฒนาสื่อ นอกจากนั้นแล้ว สำหรับข้อมูลที่สะท้อนกลับ (Reflection) จากกระบวนการเรียนรู้แบบส้มโอโมเดล พบข้อมูลใน 2 รูปแบบ คือ ผลที่เกิดขึ้นต่อความรู้ความสามารถและทักษะของนักศึกษา และความพึงพอใจและความรู้สึกต่อกระบวนการเรียนการสอนแบบ “ส้มโอโมเดล”

สำหรับผลที่เกิดขึ้นกับนักศึกษา พบว่า นักศึกษาได้รับความรู้ด้านกระบวนการสื่อสารงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ ได้รับการพัฒนาทักษะและด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมในการสร้างสรรค์ผลงาน อาทิ การใช้ความคิดสร้างสรรค์ การใช้ความคิดวิจารณ์ญาณ และการสื่อสารคุณค่าความรู้จากงานวิจัยเรื่องส้มโอเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม นักศึกษาได้รับการพัฒนาทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ผ่านการคิดสร้างสรรค์สื่อเพื่อพัฒนาสื่อส้มโอโมเดล การมีส่วนร่วมในการนำเสนอสื่อ และการดำเนินกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสอนน้องผลิตสื่อ ตลอดจนได้รับการพัฒนาทักษะด้านชีวิต ด้านความรับผิดชอบ และภาวะผู้นำ รวมถึงการคิดแก้ไขปัญหา การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ผ่านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ตัวอย่างเช่น

“เป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่ได้ความรู้เต็มๆ สามารถสอบถามเรื่องต่างๆ ที่เราไม่รู้ได้ จากตัวเกษตรกรโดยตรง ได้สัมผัสบรรยากาศจริงๆ และได้รู้ว่าเราจะต้องผลิตสิ่งใดให้ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้”

“การเรียนรู้แบบส้มโอโมเดลส่งผลต่อความรู้ความสามารถและทักษะต่างๆ ของผมเป็นอย่างมาก เราได้รู้ถึงขั้นตอนการผลิตสื่อได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน ได้เข้าใจว่ากว่าที่จะผลิตสื่อมาได้แต่ละอันนั้นจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเป็นอย่างมาก เพราะความต้องการของผู้รับสารนั้นไม่เหมือนกัน เราได้มีความรู้ใหม่ๆ ในการทำสื่อ ความสามารถใหม่ๆ และ ทักษะใหม่ เช่น การใช้โปรแกรมในการทำงานซึ่งเราไม่เคยใช้มาก่อน ได้พบเจอกับผู้รับสารโดยตรง ได้รู้ว่าเขาต้องการอะไร ได้ทำในสิ่งที่เราเคยคิดว่ามันทำไม่ได้แต่มันทำได้”

“ในการลงพื้นที่เราต้องใช้เวลาที่ลงพื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุดและก็ได้ข้อมูลที่สุด เพราะถ้าไปหลายรอบมันจะเสียเวลา ทำให้เราว่าในการไปแต่ละครั้งเราต้องตั้งใจทำงานให้มากๆ และสิ่งที่ได้กับตัวพวกผมเลย คือ การได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตัวผมเองนั้นไม่ค่อยได้ใช้เลยไม่ค่อยเป็นเท่าไร แต่มีโปรแกรมสไลม์โม่เดลทำให้ผมมีความกระตือรือร้นในการทำงานมาก หลังจากงานนี้ผมก็ใช้ AI เป็นได้มากเลย”

“ได้ทักษะการทำงานร่วมกัน เพราะการผลิตสื่อไม่สามารถทำคนเดียวได้สำเร็จ การทำงานเป็นกลุ่มทำให้ได้ความคิดเห็นเพิ่มขึ้น ได้คำแนะนำจากกรรมการและผู้เชี่ยวชาญ ช่วยกันลงมือทำ และรับผิดชอบงานที่ทำร่วมกัน เช่น การสอนน้องผลิตสื่อต้องช่วยกันสอนน้อง การเป็นผู้ฟังที่ดีและรับฟังความคิดเห็น การรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย”

ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การเรียนการสอนแบบสไลม์โม่เดลทำให้นักศึกษามีความรู้สึกสะท้อนกลับในเชิงบวกมาก โดยเฉพาะเมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติในลักษณะของการทำงานร่วมกัน แทนการเรียนรู้จากกระดาษและเรียนเฉพาะในห้องเรียนตามรูปแบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น

“เป็นการเรียนการสอนที่น่าเรียนที่สุด เพราะได้ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งจริงและได้ทำกิจกรรมนอกสถานที่ รู้สึกสนุกกับการเรียนการสอนนี้ ไม่ใช่แค่ได้ความสนุก ความรู้รอบตัวที่ว่าลงพื้นที่ไปแล้วเราจะนำความรู้ที่นั่นมาใช้ได้มากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับเรา”

“เหมือนๆ กับชีวิตหลังเรียนจบไปแล้ว มันก็คืองานๆ หนึ่งที่ต้องทำส่งลูกค้า จะมีบริพาร มีเงินทุน มีการทำงาน เปลี่ยนแปลงงาน เพื่อให้ตรงตามที่ลูกค้าชอบ ซึ่งผมมองว่าเป็นประสบการณ์ที่ดี และยังมีความท้าทายกับตัวเอง เพราะงานที่เราคิดและเสนอมันยังไม่ใช้ ก็ต้องเอามาปรับเปลี่ยนแก้ไขให้ได้ โดยมีเวลาจำกัด ซึ่งเหมือนเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ผึกให้มีไหวพริบและการคิดแบบใหม่”

“น้องๆ ควรได้เรียนแบบนี้อีก เพราะการสอนแบบรายวิชา นี่เป็นการสอนที่เน้นการลงมือทำ ได้นำความรู้ที่เรียนมาเอามาทำจริงๆ ได้มีผลงานที่สามารถนำไปใช้ได้ และเป็นสื่อที่ให้ความรู้กับผู้ที่สนใจ และสามารถนำไปต่อยอดหรือส่งผลดีให้กับชุมชนและจังหวัดได้ และตัวนักศึกษาเองก็ภูมิใจกับผลงานของตนที่ทำออกมาแล้วได้รับผลตอบรับที่ดี จึงเป็นแรงบันดาลใจในการทำผลงานต่อไป”

อาจกล่าวได้ว่า ผลที่เกิดขึ้นต่อความรู้ ความสามารถ และทักษะของนักศึกษา และความพึงพอใจและความรู้สึกต่อกระบวนการเรียนการสอนแบบ “สไลม์โม่เดล” นี้เกิดขึ้นได้เพราะกระบวนการเรียนการสอนแบบนี้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนจากสถานการณ์จริง เรียนจากการปฏิบัติของตนเองโดยเชื่อมโยงกับความรู้ทฤษฎีในห้องเรียน เรียนแบบเป็นทีมทำงาน (การแบ่งกลุ่มพัฒนาสื่อ) และเรียนแบบมีส่วนร่วม (การทำงานร่วมกับชุมชนหรือเกษตรกรเจ้าของสวนสไลม์โม่ รวมถึงเพื่อนนักศึกษาในชั้นเรียน และครูผู้สอน) การจัดกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะนี้ ยังสอดคล้องกับการจัดทำทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเปลี่ยน

กระบวนการเรียนรู้จากแบบ Passive learning มาเป็น Active learning ตามกระบวนการของ Five steps (สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มปป.) ซึ่งประกอบด้วยการสร้างประเด็นคำถามและคาดเดาคำตอบ การสืบค้นและรวบรวมความรู้ การสร้างกระบวนการและขั้นตอนลงมือปฏิบัติการสรุปผลการเรียนรู้ และการนำเสนอและการเผยแพร่และใช้ประโยชน์ในสังคม

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) งานวิจัยนี้เน้นกระบวนการพัฒนาสื่อแบบมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริง แม้จะมีช่วงเวลาจำกัดภายใน 1 ภาคการศึกษาและข้อจำกัดในเรื่องของผู้เรียนที่มีความรู้พื้นฐานไม่เท่ากัน แต่กระบวนการแปลงร่างงานวิจัยเพื่อสื่อสารผลงานวิจัยของ สกว. โดยให้ผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุมชนพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่สามารถทำได้และขยายผลสู่โครงการวิจัยอื่นๆ ได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ ต้องระดมพลังความร่วมมือของคณาจารย์และนักศึกษารวมถึงชุมชนในการบริหารจัดการโครงการวิจัยภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว

2) การบูรณาการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อการใช้ประโยชน์องค์ความรู้จากการวิจัย โดยความร่วมมือระหว่าง สกว. และสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็น ที่ควร “ต่อยอดและซ้ำประเด็น” เนื่องจากผลที่เกิดขึ้นนอกจากผลงานวิจัยของ สกว. จะเกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่แล้วยังส่งผลต่อการพัฒนานักศึกษานิเทศศาสตร์หรือ “นักสื่อสารชุมชน” ในอนาคต และกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ สัญญาทุนเลขที่ RUG59A0004 การสนับสนุนโครงการวิจัยของ สกว. นอกเหนือจากการได้สื่อเพื่อสื่อสารผลงานวิจัยของ สกว. เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนพื้นที่แล้ว ยังส่งผลสำคัญต่อการสร้าง “นักสื่อสารชุมชน” หรือนักศึกษานิเทศศาสตร์ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชานิเทศศาสตร์ และนักศึกษานิเทศศาสตร์ รหัส 57 ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผลงานสไลม์โม่สามารถสื่อสารองค์ความรู้จากงานวิจัยและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนพื้นที่อย่างแท้จริง และขอขอบคุณนายกเทศมนตรีเมืองไผ่เชิงร่อนนายกเทศมนตรีเมืองไผ่เชิง โดยเฉพาอย่างยิ่ง นางสาวกาญจนา นาคทับทิม ผู้ช่วยนักพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนคุณอาอุบล การะเวก และ คุณปทุมม ครีสนิท ที่อนุญาตให้เข้าพื้นที่ อนุเคราะห์ข้อมูลในเรื่องสไลม์โม่ ตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน

บรรณานุกรม

- กฤษฎา กฤษณพุกต์ และคณะ. 2554. รายงานวิจัยโครงการ การชักนำการออกดอกของส้มโอพันธุ์ทองดีและชาวน้ำผึ้งด้วยสารพาโคลพิวทราโซล. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- กฤษฎา กฤษณพุกต์ และคณะ. 2558. รายงานวิจัยโครงการ การปรับการออกดอกของส้มโอเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- กลุ่มภารกิจสารสนเทศ ศูนย์สื่อสารองค์กร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2557. ส้มโอสกัดเข้มข้นไร้น้ำตาล. จาก <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/586400>. สืบค้นเมื่อ 17 มิถุนายน 2560.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2543. แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา. ในเอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง. 30-31 พฤษภาคม 2543 ณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). (อัคราเนนา). กรุงเทพฯ.
- ณัฐริทธิ์ตา มาลาพันธุ์ และคณะ. 2557. การพัฒนาบทเรียนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นเรื่องส้มโอพืชเศรษฐกิจอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนยอแซฟอุปถัมภ์ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วารสารสังคมศาสตร์วิจัย. 5(1); 22-37.
- ทิพย์พร เอี่ยมไร่. 2558. รายงานวิจัยโครงการ การสื่อสารคุณค่าของงานความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่: การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- นงนุช อังยุริกุล และ สุวรรณา สายรวมญาติ. 2555. รายงานวิจัยโครงการ การประเมินความเสียหายจากอุทกภัย ปี 2554 เพื่อการฟื้นฟู: กรณีศึกษาสวนส้มโอสายพันธุ์ที่ได้สินค้าคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- นิษฐา หรุ่นเกษม. 2558. รายงานวิจัยโครงการ กระบวนการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์กับการเปลี่ยนห้องเรียนให้เป็นห้องคิด. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. กรุงเทพฯ.
- นิษฐา หรุ่นเกษม และคณะ. 2558. รายงานวิจัยโครงการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน: กรณีศึกษาโฮมสเตย์บ้านจำรุง จังหวัดระยอง. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. กรุงเทพฯ.
- ประพัทธ์พงษ์ อุปลา และ สมลักษณ์ บุญณรงค์. 2560. การสร้างกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางเท้าและระบบป้ายสัญลักษณ์งานจราจร: กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลระนอง. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 9(1); 52-69.
- พงษ์นาถ นาถวรานันต์ และคณะ. 2552. รายงานวิจัยโครงการ ศึกษาสาเหตุการร่วงของผลก่อนการเก็บเกี่ยวและการเปลี่ยนแปลงปริมาณธาตุอาหารในรอบปีของส้มโอพันธุ์ทองดีและชาวน้ำผึ้งในเขตลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี-แม่กลอง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- พงษ์นาถ นาถวรานันต์ และคณะ. 2553 (ก). รายงานวิจัยโครงการ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการติดผลและการร่วงของผลส้มโอพันธุ์ทองดีพื้นที่ลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- พงษ์นาถ นาถวรานันต์ และคณะ. 2553 (ข). รายงานวิจัยโครงการ การพัฒนาเชื่อมโยงองค์ความรู้การผลิตส้มโอสู่เกษตรกร จังหวัดนครปฐม. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- วชิราวดี มาลากุล. 2554. รายงานวิจัยโครงการ ฤทธิ์ด้านอนุมูลอิสระของน้ำคั้นส้มโอต่อการทำงานของหลอดเลือดในหนูที่มีคอเลสเตอรอลในเลือดสูง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. 2559. ห้องเรียนสร้างผู้นำ 360 องศา: กระบวนการสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพ. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 8(4); 35-52.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2558. What R U Doing?. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. มปป. แนวทางการจัดทำทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นสมรรถนะสาขาวิชาชีพ. จาก <http://spbkk1.sesao1.go.th/year2558/Century21.pdf>. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2559.
- สิริชัย อติศักดิ์วัฒนา และคณะ. 2554. รายงานวิจัยโครงการ ฤทธิ์สารสกัดส้มโอต่อการยับยั้งการย่อยคาร์โบไฮเดรตและไขมันและการต้านไกลโคเจน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- สุวรา วัฒนพิทยกุล และคณะ. 2553. รายงานวิจัยโครงการ ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของน้ำคั้นส้มโอต่อการทำงานของหลอดเลือด. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- สุวัฒน์ นิเมสังคนันท์. 2560. การสร้างการรับรู้ ภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่มีต่อส้มโอ จังหวัดนครปฐม. วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์. 7(1); 203-219.